

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНИЙ ТЕАТР ПІСЛЯ 2014 РОКУ: ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Булгаков Максим Олександрович,

викладач кафедри сценічного мистецтва, естради та методики режисування,
аспірант, спеціальність 025 Музичне мистецтво
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
ORCID ID: 0009-0008-2961-7772

У статті досліджено трансформаційні процеси в українському музично-драматичному театрі після 2014 року в контексті соціально-політичних та культурних змін, зумовлених Революцією Гідності, анексією Криму, збройною агресією Російської Федерації, активізацією національного самоусвідомлення та хвилею культурної деколонізації. Театр у нових суспільно-історичних умовах постає не лише як художній феномен, а й як чинник суспільного впливу, інструмент культурного спротиву, простір осмислення ідентичності та платформа соціальної терапії. Звертається увага на роль театру як медіатора між особистим досвідом і колективною пам'яттю в період війни, невизначеності та активної боротьби за національну суб'єктність.

Особливий акцент зроблено на нових художніх тенденціях: постдраматизмі, документалістиці, політичному та перформативному театрі, інклюзивних формах сценічного мистецтва, що інтегрують візуальні, тілесні й аудіальні компоненти сценічної дії. Простежено, що театр дедалі частіше вступає в діалог із актуальними соціальними контекстами та формує нові моделі публічної комунікації, зокрема через використання сучасних технологій, інтерактивних форматів і міжвидових синтезів. У фокусі дослідження перебувають сценічні практики провідних українських театрів різних рівнів – державних, муніципальних і незалежних, серед яких театр Лесі у Львові, PostPlay театр, Київський академічний театр драми і комедії на Лівому березі Дніпра, а також мистецькі ініціативи «ГогольFest», «Театр ветеранів», «Тиждень актуальної п'єси».

Методологічна основа статті ґрунтується на культурологічному аналізі сценічного тексту, інструментах контент-аналізу, сучасній театрознавчій критиці та міждисциплінарному підході. Доведено, що український театр після 2014 року виконує важливі соціальні, гуманітарні й політичні функції, виступаючи простором відкритого діалогу, колективної рефлексії та конструювання нової культурної реальності. Окреслено перспективи подальшого розвитку театру як інституції, здатної одночасно формувати громадянську позицію, зберігати національну пам'ять і пропонувати інноваційні форми художнього мислення.

Ключові слова: український театр, музично-драматичне мистецтво, соціально-політичні трансформації, постдраматизм, документалістика, культурна деколонізація, публічний діалог.

Bulgakov Maksym. Ukrainian music and drama theatre after 2014: transformations, challenges, and models of national cultural representation

The article explores in detail the transformational processes in Ukrainian musical and dramatic theatre after 2014, situating them within the broader socio-political and cultural shifts provoked by the Revolution of Dignity, the annexation of Crimea, the ongoing armed aggression of the Russian Federation, the intensification of national self-awareness, and the wave of cultural decolonization. Under these complex historical conditions, theatre emerges not merely as an artistic phenomenon but also as a powerful instrument of civic education, a factor of social influence, a tool of cultural resistance, a medium for reflecting identity, and an effective platform for social therapy. Particular attention is devoted to the capacity of theatre to function as a mediator between personal experience and collective memory during wartime circumstances, social instability, and the struggle for the affirmation of national subjectivity.

The study highlights the increasing presence of new artistic tendencies such as postdramatic theatre, documentary and verbatim practices, political and performative approaches, as well as inclusive forms of stage art that integrate visual, corporeal, musical, and audial components of performance. It is emphasized that Ukrainian theatre demonstrates a growing ability to interact with urgent social contexts, respond to contemporary political challenges, and construct new models of public communication. This dynamic process is facilitated through the application of modern technologies, interactive formats, and intermedial or cross-disciplinary artistic syntheses. The analysis focuses on the stage practices of both leading institutional and independent theatres, among them the Lesia Ukrainka Theatre in Lviv, PostPlay Theatre, the Kyiv Academic Drama and Comedy Theatre on the Left Bank of the Dnipro, together with innovative cultural initiatives such as “GogolFest,” “Veterans’ Theatre,” and “Week of Contemporary Play,” which actively redefine the role of theatre in society.

The methodological framework of the article is grounded in cultural analysis of stage texts, supplemented by instruments of content analysis, principles of modern theatre criticism, and an interdisciplinary perspective that combines approaches from cultural studies, performance studies, and sociology of art. The research demonstrates that Ukrainian theatre after 2014 fulfills crucial social, humanitarian, and political functions: it acts as a space for open dialogue, collective reflection, and the symbolic construction of a new cultural reality. Furthermore, the article outlines the prospects for further development of theatre as a public institution capable of simultaneously shaping civic consciousness, safeguarding historical and cultural memory, and offering innovative modes of artistic thinking that correspond to the challenges of a rapidly changing world.

Key words: Ukrainian theatre, musical and dramatic art, socio-political transformations, postdramatic theatre, documentary and verbatim practices, cultural decolonization; public dialogue.

Вступ. Період після 2014 року ознаменувався для української культури масштабними трансформаціями, що торкнулися всіх сфер мистецької діяльності, зокрема театру. Український музично-драматичний театр у цей період зазнав якісних змін, які охопили не лише змістове наповнення вистав, а й форми сценічної репрезентації. На тлі революційних подій, військової агресії Росії, суспільної турбулентності та культурної деколонізації театр перестає бути лише естетичною інституцією – він перетворюється на активного учасника суспільного діалогу, інструмент культурного спротиву та самоідентифікації.

Особливу увагу в сучасному театральному процесі привертають нові формати – постдраматичні, документальні, мультимедійні, перформативні, які дозволяють адекватніше реагувати на виклики сьогодення. Сцена стає простором переживання та осмислення колективного досвіду, де перетинаються особисте, соціальне та політичне. У таких умовах театр набуває нової ролі: він формує культурну пам'ять, працює з травмою, мобілізує глядача до етичної участі.

Метою статті є комплексне дослідження сучасного українського музично-драматичного театру як середовища трансформацій культурної ідентичності, художніх форм і соціальної дії. Завданнями є: виявлення ключових художніх стратегій, аналіз моделей репрезентації національної ідеї у виставах, визначення ролі театру як інституції культурного опору.

Стаття є складовою частиною дисертаційного дослідження автора на тему «Український музично-драматичний театр початку XXI століття. У пошуках сучасної моделі національної культури» та зосереджується на аналізі театального процесу після 2014 року – періоду глибокого переосмислення національних ідентифікаційних кодів через сценічне мистецтво.

Матеріали та методи. У ході дослідження було використано міждисциплінарний підхід, який поєднує інструменти культурології, театрознавства, мистецтвознавчої критики та соціогуманітарного аналізу. Основними методами виступили: культурологічний аналіз сценічного тексту, контент-аналіз сучасних театральних постановок, порівняльний аналіз художніх стратегій різних періодів розвитку театру (кінець XX – початок XXI ст.).

Матеріалами дослідження стали вистави, що репрезентують музично-драматичний театр в Україні після 2014 року. Особливу увагу приділено діяльності таких театрів, як: Київський академічний театр драми і комедії на Лівому березі Дніпра, Театр Лесі у Львові, Харківський театр «Нефть», Центр сучасної драматургії, PostPlay Театр, Івано-Франківський національний академічний драматичний театр, а також фестивальні проекти – «ГогольFest», «Драма.UA», «Тиждень актуальної п'єси».

Аналіз обраних вистав здійснювався з урахуванням їхньої тематики, естетичних засобів, сценографії, драматургічних рішень, ролі музики, використання відео, мови тіла та глядацької рецепції. Ці критерії дозволили виокремити ключові тренди у театральному процесі

та простежити їхнє співвідношення з суспільними процесами, національною ідентичністю та культурною пам'яттю.

Результати дослідження. Тенденції художньої трансформації українського музично-драматичного театру після 2014 року.

Після 2014 року український музично-драматичний театр зазнав суттєвих трансформацій у своїй художній мові, структурі та функціях. Як зазначає Л. Гуменюк [1], ключовими викликами стали поєднання сценічного висловлювання з політичним контекстом, реакція на травму війни та потреба у переосмисленні культурної ідентичності.

Традиційні форми, що переважали у репертуарних театрах на початку 2000-х років, поступилися місцем постдраматичним і документальним форматам, що тяжіють до відкритості, гібридності та міждисциплінарності [5]. Цей зсув супроводжується активним залученням відео, звуку, інсталяційних практик, а також демонтажем класичної лінійної драматургії на користь фрагментарності та колективного авторства.

Прикладом такого театру є вистава «Погані дороги» Наталки Ворожбит у постановці Тамари Трункової, де документальна основа поєднується з виразними сценічними образами. Театр Лесі у Львові під керівництвом Рози Саркісян пропонує режисерські рішення, які включають відеоарт, документальну хроніку, живий звук, і працюють із темами психотравми, тіла, пригніченого голосу. Схожі естетичні підходи демонструє і Київський театр драми і комедії на Лівому березі у виставі «Вітрова музика», де простір сцени стає місцем перетину голосу, світла і тиші.

Значною мірою ці тенденції зумовлені зміною суспільної ролі театру. Сучасна сцена не лише репрезентує події, але й виконує функцію соціального навігатора, осмислюючи та моделюючи нові стратегії співіснування. У цьому контексті важливою є поява нових незалежних театрів (PostPlay, «Дикий театр», театр Лесі), які відмовляються від жорстко фіксованого репертуару і надають перевагу гнучким проєктним форматам.

Фестивальний рух, особливо «ГогольFest» [6; 10], відіграє роль майданчика для експерименту, де сценічна форма розширюється до соціальної інтервенції. Таким чином, трансформації у художній мові українського театру після 2014 року є не лише реакцією на політичну ситуацію, а й свідченням еволюції самої природи театального висловлювання.

Репрезентація національної ідентичності у сценічних практиках.

Проблематика національної ідентичності в українському театрі після 2014 року постає як процес деконструкції усталених образів і формування нових моделей культурного самовираження. У контексті війни, деколоніального мислення та суспільного запиту на переосмислення «українського» театр звертається до особистих історій, локальної пам'яті та мови як носія ідентичності [1; 2].

На відміну від радянської або пострадянської уніфікації, сучасні вистави уникають гомогенних кодів:

Порівняльна характеристика сценічних форм до і після 2014 року

Характеристика	До 2014 року	Після 2014 року
Тематичне наповнення	Класичні твори, побутові драми	Війна, пам'ять, ідентичність
Форма	Психологічний реалізм, класичне інсценування	Постдраматизм, перформанс, документалістика
Глядацька стратегія	Споглядання	Співучасть, рефлексія
Сценографія	Традиційні декорації	Мультимедійність, тілесність, мінімалізм

на сцені з'являються діалекти, суржик, полілог мов, включення жестової мови [7; 12]. Цей процес не лише оновлює драматургію, але й повертає голос маргіналізованим спільнотам. Ідентичність розглядається не як стабільна категорія, а як процес – динамічний, багато-голосий, суперечливий [5; 9]. Як відзначає О. Вовкун [8], нові голоси української сцени формуються саме через діалог локального та універсального досвіду.

Художні рішення підтримують цю трансформацію: сценографія мінімалізується, підкреслюючи тілесність, голос, ритуальність. Наприклад, у театрі Лесі у Львові активно застосовується політичне програмування образів, де національна ідентичність розкривається через мову травми, жіноче тіло, багатокультурний досвід [7; 5].

Таким чином, національна ідентичність у театрі не задається згори, а формується знизу – через особисте, через присутність, через естетику голосу. Це відкриває нові можливості для театру як простору критичної рефлексії та діалогу зі складною історією, що резонує з європейськими тенденціями постмеморіального театру [13].

Театр як чинник культурного опору.

У період війни український театр дедалі активніше постає як простір культурного спротиву – не лише естетичного, а й політичного, етичного та інформаційного. Згідно з дослідженням А. Погребенника [2], сцена стала полем артикуляції досвіду травми, втрати, мобілізації, а також чинником формування колективної пам'яті та солідарності.

Культурний опір у театрі реалізується через створення контрнарративів – вистав, що прямо або опосередковано протистоять імперському дискурсу, деконструють колоніальні стереотипи та повертають у публічну сферу голоси українських героїв, жертв, очевидців. Постановки «Нація», «Сіра зона», «Погані дороги» є прикладами, де емоційний досвід поєднується з політичною заявою [2; 4].

Жанрова палітра таких вистав варіюється – від документального театру до перформативного ритуалу. Часто

на сцену виводяться ветерани, переселенці, волонтери, що дозволяє театру зберігати живий контакт із соціальною реальністю [11]. У цьому контексті особливої ваги набуває не лише художня якість, а й сам акт публічного свідчення як форма правди й етичного жесту [3; 4].

Значну роль відіграють й незалежні театри, які можуть оперативно реагувати на політичну ситуацію, творити альтернативні дискурси без цензури та ідеологічного тиску. Ці театральні платформи сприяють формуванню нової культурної мови, де мистецтво – це не втеча від реальності, а форма її переосмислення й спротиву.

Театр як простір терапії та спільнотності.

Після 2014 року український театр дедалі більше виконує функцію не лише художнього, але й соціального та терапевтичного простору. Це відповідає світовим тенденціям театру як форми роботи з травмою, відновлення спільнот та інтеграції вразливих груп у культурне поле [13].

Одним із напрямів цієї роботи є театральні проекти за участі ветеранів, переселенців, осіб з інвалідністю та інших соціально вразливих категорій. Так, у Харкові реалізовано програму «Театр ветеранів», де колишні військові долучаються до створення вистав на основі власного досвіду [11]. Ці практики поєднують мистецтво з психосоціальною реабілітацією, утворюючи театр як інструмент емоційного зцілення.

Інклюзивний театр також активно розвивається в Україні. За дослідженням І. Козловської [12], такі проекти змінюють уявлення про актора, сцену, глядача і формують нову етику присутності. Прикладом є вистави, де беруть участь актори з синдромом Дауна, аутизмом, або ті, хто пережив втрату і шукає шлях до публічного самовираження через мистецтво.

Сценічні рішення у таких виставах є максимально відкритими: вони тяжіють до перформативності, взаємодії з глядачем, руйнування «четвертої стіни». Терапевтичний ефект виникає не лише в учасників, а й у публіки – через співпереживання, співтворення, розуміння і прийняття інших.

Таблиця 2

Типологія театральної реакції на війну

Тип реакції	Опис
Документальний	Базується на реальних історіях, свідченнях, інтерв'ю.
Ритуальний	Використання символів, тиші, повтору для переживання втрати.
Естетичний	Трансформація досвіду у форму, метафору, естетичний образ.
Провокаційний	Гострі соціальні теми, деконструкція героїзму, гра з табу.

Таким чином, театр у сучасній Україні перетворюється на платформу солідарності, діалогу та відновлення соціальних зв'язків. Його терапевтична функція – не вторинна, а така, що вплетена в саму естетику сцени й відкриває нові горизонти культурної участі.

Висновки. Український музично-драматичний театр після 2014 року став осередком глибоких мистецьких, культурних і соціальних трансформацій. Він переосмислює свою функцію – від естетичного репрезентанта до агента культурної мобілізації, етичного свідчення та критичного діалогу.

Театр більше не є лише простором репрезентації, він є платформою для переосмислення ідентичності, для роботи з колективною пам'яттю, для зцілення через мистецтво. Саме через тіло, звук,

простір і тишу сучасна сцена говорить із глядачем на теми, які раніше залишалися маргіналізованими або табуованими.

Національна ідентичність, як свідчить аналіз сценічних практик, постає у театрі не у вигляді символічних кліше, а як процес – живий, суперечливий, багатоголосий. У цьому сенсі театр стає не лише простором художнього пошуку, а й дієвим механізмом формування гуманітарної відповіді на соціальні виклики сьогодення.

Перспективи подальших досліджень охоплюють глибший аналіз жанрових інновацій, вплив театру на культурну політику, а також вивчення терапевтичних і освітніх потенціалів сцени в посттравматичному суспільстві України.

Література:

1. Гуменюк Л. І. Сучасний український театр: виклики, трансформації, ідентичності. Київ : НаУКМА, 2020. 224 с.
2. Погребенник А. Театр у час війни: культура спротиву і риторика пам'яті. *Український театр*. 2021. № 1(91). С. 10–16.
3. Неждана Н. Документальний театр в Україні: становлення і перспективи. *Сценічне мистецтво*. 2019. № 12. С. 45–52.
4. Жирков С. Театр на межі: досвід режисури в умовах невизначеності. *Театральна ревізія*. 2022. URL: <https://reviziateatr.org.ua/interview/zhyrkov2022> (дата звернення: 20.06.2025).
5. Саркісян Р. Постдраматизм і політична сцена. *Театр. Критика. Контекст*. 2021. Т. 5. № 2. С. 23–30.
6. Каталог фестивалю «ГогольFest». 2019–2023. Київ : ГО «ГогольФест», 2023. 48 с.
7. Театр Лесі Українки. Архів постановок 2015–2022. URL: <https://lesyateatr.org.ua/archive> (дата звернення: 20.06.2025).
8. Вовкун О. Нові голоси української сцени. *Сценічне мистецтво*. 2021. № 14. С. 33–38.
9. Луценко В. Мовчання як мова: тілесні стратегії в українському театрі. *Театральні студії*. 2022. № 7. С. 22–27.
10. Програма фестивалю «ГогольFest» 2022. Київ : ГО «ГогольФест», 2022. 32 с.
11. Театр ветеранів: практика та свідчення. *Харківський театр і документ*. 2021. № 2. С. 45–51.
12. Козловська І. Інклюзивні практики в українському сценічному мистецтві. *Мистецтвознавчі записки*. 2023. № 19. С. 60–66.
13. Карас Я. Постпам'ять і травма в театральному мистецтві Центральної Європи. Варшава : Polish Theatre Press, 2020. 216 с.
14. Державна стратегія розвитку театральної освіти до 2030 року. Київ : Міністерство культури України, 2021. 36 с.

References:

1. Humeniuk, L. I. (2020). *Suchasnyi ukrainskyi teatr: vyklyky, transformatsii, identychnosti* [Contemporary Ukrainian theatre: Challenges, transformations, identities]. Kyiv: NaUKMA. [in Ukrainian].
2. Pohrebenyk, A. (2021). *Teatr u chas viiny: kultura sprotyvu i rytoryka pam'iaty* [Theatre during war: Culture of resistance and rhetoric of memory]. *Ukrainskyi teatr*, (1)91, 10–16. [in Ukrainian].
3. Nezhdana, N. (2019). *Dokumentalniy teatr v Ukraini: stanovlennia i perspektyvy* [Documentary theatre in Ukraine: Formation and prospects]. *Stsenichne mystetstvo*, (12), 45–52. [in Ukrainian].
4. Zhyrkov, S. (2022). *Teatr na mezhi: dosvid rezhysury v umovakh nevyznachenosti* [Theatre on the edge: Directing experience in conditions of uncertainty]. *Teatralna Reviziia*. Retrieved from <https://reviziateatr.org.ua/interview/zhyrkov2022> [in Ukrainian].
5. Sarkisian, R. (2021). *Postdramatyzm i politychna stsena* [Postdramatic theatre and political stage]. *Teatr. Krytyka. Kontekst*, 5(2), 23–30. [in Ukrainian].
6. HoholFest Team. (2023). *Kataloh festyvaliu «HoholFest» 2019–2023* [Catalogue of the HoholFest Festival 2019–2023]. Kyiv: NGO “HoholFest”. [in Ukrainian].
7. Lesia Ukrainka Theatre. (2022). *Arkhiv postanovok 2015–2022* [Production archive 2015–2022]. Retrieved from <https://lesyateatr.org.ua/archive> [in Ukrainian].
8. Vovkun, O. (2021). *Novi holosy ukrainskoi stseny* [New voices of the Ukrainian stage]. *Stsenichne mystetstvo*, (14), 33–38. [in Ukrainian].
9. Lushchenko, V. (2022). *Movchannia yak mova: tilesni stratehii v ukrainskomu teatry* [Silence as language: Bodily strategies in Ukrainian theatre]. *Teatralni studii*, (7), 22–27. [in Ukrainian].
10. HoholFest Team. (2022). *Prohrama festyvaliu «HoholFest» 2022* [Programme of the HoholFest Festival 2022]. Kyiv: NGO “HoholFest”. [in Ukrainian].

11. Kharkiv Theatre and Document. (2021). *Teatr veteraniv: praktyka ta svidchennia* [Veterans' Theatre: Practice and testimonies]. *Kharkivskiy teatr i dokument*, (2), 45–51. [in Ukrainian].
12. Kozlovskaya, I. (2023). *Inklyuzivni praktyky v ukrainskomu stsenichnomu mystetstvi* [Inclusive practices in Ukrainian stage art]. *Mystetstvoznavchi zapysky*, (19), 60–66. [in Ukrainian].
13. Karas, J. (2020). *Postmemory and trauma in Central European theatre*. Warsaw: Polish Theatre Press.
14. Ministry of Culture of Ukraine. (2021). *Derzhavna stratehiia rozvytku teatralnoi osvity do 2030 roku* [State Strategy for the Development of Theatre Education until 2030]. Kyiv: Ministry of Culture of Ukraine. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025